

Чекстере Оксана Юрївна
кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії психодіагностики та науково-психологічної інформації
Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України (м.Київ)

ІНТЕГРАЛЬНА САМООЦІНКА ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА ЯК СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Звернення до дослідження психологічної культури обумовлено тим, що дане поняття займає провідну позицію в структурі особистості та діяльності професіонала. Його вивчення є не тільки науково, а й соціально значущим. Педагог повинен бути не тільки професійно, але і в першу чергу особистісно готовим до самореалізації в педагогічній діяльності в сучасних умовах, коли воєнні дії та проведення Антитерористичної операції на сході України послугували причиною появи цілого шару населення - вимушених переселенців. Для роботи з такими дітьми педагоги повинні мати відповідний рівень психологічної культури, важливу частину якої складає самооцінка.

Самооцінювальні показники педагога детермінують прояв певних поведінкових тенденцій у професійній діяльності. Так, самооцінка пов'язана зі стилем взаємодії педагога з дітьми за допомогою того, що вона визначає, по-перше, те, як буде діяти індивід в конкретній ситуації; по-друге, як він буде виявляти, оцінювати, розшифровувати дії інших; по-третє, самооцінка визначає очікування індивіда, будучи основою цілепокладання.

З іншого боку, чим більше продуктивна діяльність педагога (адекватним і продуктивним його стиль взаємодії з дітьми) і чим більше його мотиви і цілі збігаються з цілями педагогічної діяльності, тим вище його будуть оцінювати колеги і тим вагомішою для нього буде оцінка, так як вона буде безпосередньо впливати на його самооцінку.

До інтегральних характеристик особистості насамперед відноситься професійна педагогічна самосвідомість педагога, тобто комплекс уявлень педагога про себе як професіонала. Він включає наступні складові:

1. Усвідомлення педагогом норм, правил, моделі своєї професії (вимог до педагогічної діяльності і спілкування, до особистості) як еталонів для усвідомлення своїх якостей. Тут складаються основи професійного світогляду. Якщо педагог не обізнаний про те, яким повинен бути педагог, як йому бажано будувати свої відносини з оточуючими, то йому важко оцінити і себе. На основі загальної освіченості складається професійне кредо педагога, його особиста концепція педагогічної праці.

2. Усвідомлення цих якостей у інших людей, порівняння себе з деяким професіоналом середньої кваліфікації, як абстрактним, так і в образі свого колеги по професії.

3. Врахування оцінки себе як професіонала з боку інших людей - дітей, колег, керівництва, очікувань з боку інших.

4. Самооцінювання педагогом своїх окремих сторін.

Тут закладається "концепція" педагога. Поступово у нього на основі уявлень про себе в окремих педагогічних ситуаціях, на основі думок дітей і колег складається стійка Я-концепція, що надає йому відчуття професійної впевненості або невпевненості. На основі цієї концепції педагог оцінює все, що відбувається в закладі щодо самого себе. При цьому розрізняються: оцінка педагогом своїх сьогоднішніх можливостей (актуальна самооцінка), вчорашніх (ретроспективна) і майбутніх досягнень (потенційна і ідеальна), оцінка з боку інших (рефлексивна самооцінка).

Якщо актуальна оцінка вище ретроспективної, а ідеальна - вище актуальною, то це говорить про зростання професійної самосвідомості. Оптимальною структурою самооцінки вчителя є така, в якій існують мінімальні відмінності між актуальною і рефлексивною самооцінкою і максимальні відмінності між ретроспективної і актуальною, між актуальною і ідеальною самооцінками;

в) здатність до дій на основі самосвідомості (поведінковий аспект), що свідчить про конструктивність і дієвості професійної самооцінки [2].

5. Позитивне оцінювання педагогом самого себе в цілому, визначення своїх позитивних якостей, перспектив, створення позитивної Я-концепції. У педагога, який позитивно сприймає себе, підвищуються упевненість в собі, задоволеність своєю професією, ефективність роботи в цілому. Такий педагог прагне до самореалізації. Особливо важливо те, що його позитивна Я-концепція сприяє і розвитку позитивної Я-концепції дітей [1]. Відчуваючи себе спокійно і впевнено, педагог доброзичливий і рівний до дітей. Розуміння слабких сторін своєї праці, наміри їх виправити не руйнують загальної позитивної самооцінки. І навпаки, педагог з низькою професійною самооцінкою переживає почуття незахищеності, негативно сприймає оточуючих через призму своїх стресів і тривоги, звертається до авторитарного стилю як до засобу психологічної самозахисту.

В своєму дослідженні для визначення самооцінки особистості педагогів як рефлексивного компонента психологічної культури ми використали методику **Інтегральна самооцінка особистості «Хто я є в цьому світі»** [3].

Всього було протестоване 48 педагогів Дніпровського району міста Києва. Тестування не було анонімним, а тому на його результати, можливо, вплинуло зрозуміле бажання людини виглядати краще.

Інструкція полягає в наступному: потрібно оцінити будь-яким знаком своє здоров'я та інші дев'ять якостей на прямих лініях, які позначають досить важливі якості людини. З лівого боку розташовані якості людей із найнижчими оцінками (хворі, брехливі, боягузливі і т.ін.), а з правого – найвищі оцінки (найдобріші, розумні, здорові і т.ін.).

Розрахунок загальної суми балів за всіма 10 індексами. В залежності від отриманої суми показник самооцінки може бути таким:

Адекватна самооцінка – приблизно 40 балів („+” – „-”, 5).

Тенденція до завищення – 46-59 балів.

Тенденція до заниження – 34-21 бал.

Значно завищена самооцінка – 60-70 балів.

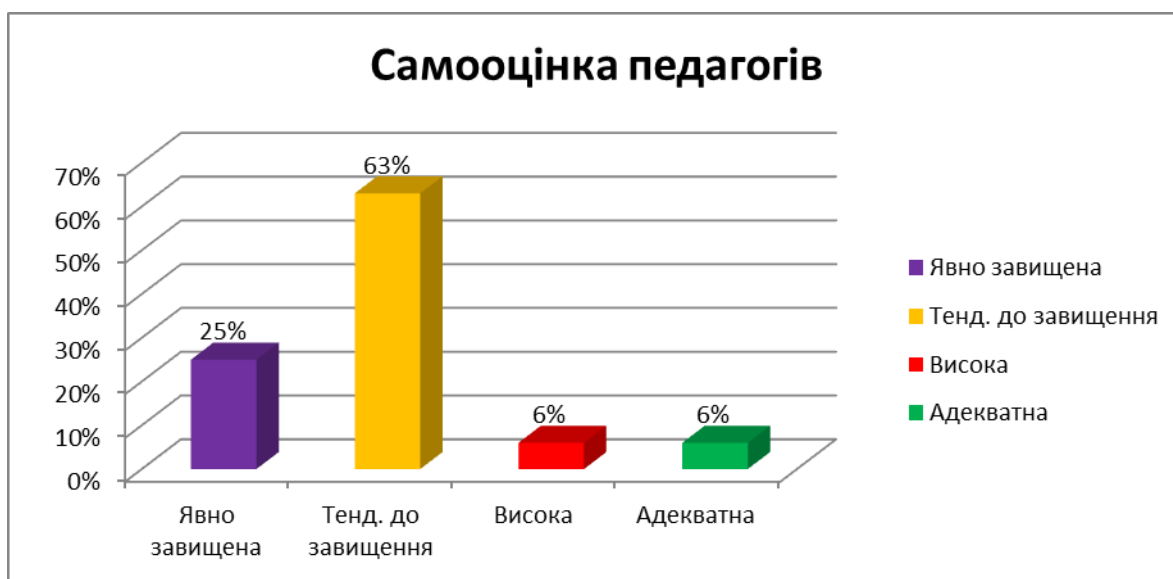
Значно занижена самооцінка – 20-10 балів.

Таблиця 6

Показники самооцінки педагогів, %

25%	Явно завищена
63%	Тенденція до завищення
6%	Висока
6%	Адекватна

Діаграма 6

Як видно з даних таблиці та діаграми, явно завищену самооцінку мають 12 педагогів, що складає 25% досліджуваних. Для таких педагогів притаманна деяка зверхність, іноді - нетактовність. Вони часом переоцінюють свої можливості та недооцінюють чужі. Свої помилки вважають випадковими, викликаними сторонніми факторами («погано себе почував», «до мене чіпляються»), а помилки інших - закономірними, само собою зрозумілими.

Тенденцію до завищення самооцінки виявлено у 63% (30 осіб). Ці педагоги мають сильну потребу в соціальному схваленні, значно залежать від думки інших людей, мають тенденцію виставляти себе в більш вигідному світлі. Вони важко сприймають критику, можуть впадати в зневіру при невдачах, нервозність через це. Бояться показати себе нерішучими і

безпорадними. Мають схильність до повчань оточуючих навіть в дрібницях, з переходом на глобальні питання.

Високу самооцінку мають 6% досліджуваних (3 педагога). Їм притаманне прагнення до успіхів у різних видах діяльності, впевненість у своїх силах. Такі люди усвідомлюють свої сильні і слабкі сторони, прекрасно розуміють як надихати інших на звершення; здатні вести людей за собою.

Лише 6% досліджуваних педагогів притаманна адекватна самооцінка. Педагогі з адекватною самооцінкою з великою ймовірністю вибирають такі завдання, що найбільш точно відповідають їх досвіду і знанням, здатні приймати адекватні ризики, подолання яких підвищує їх внутрішню мотивацію. Ставлення до помилок у цілому – адекватне: можуть засмутитися; свої намагаються виправити, чужим співчують.

Серед педагогів, які брали участь у дослідженні не виявилось нікого з заниженою або низькою самооцінкою.

Завищена самооцінка як правило є компенсаторною реакцією на базове почуття власної неспроможності. Спровокувати його можуть як зовнішні фактори: дестабілізація політичної і економічної ситуації в країні, тиск з боку батьків і з боку керівництва, так і внутрішні - амбівалентні почуття по відношенню до себе. Нарівні з самовпевненістю велика частина педагогів відчуває високу тривожність, страх втрати власне уявлення про себе, що призводить до тяжких емоційних зривів, до конфліктів з іншими людьми, неадекватній поведінці. Така захисна позиція сприяє розвитку емоційних бар'єрів; веде до спотворення і ігнорування досвіду, зростання агресивності, відчуження; появі самовиправдань і ін. З іншого боку, тенденція до завищення самооцінки може сприяти й актуалізації особистісного потенціалу, але за умови мотивації досягнення і компетентності в діяльності.

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание/ Пер. с англ. под ред. В.Я.Пилиповского – М.: "Прогресс", 1986 – 422 с.

2. Козиев В. Н. Психологический анализ профессионального самосознания учителя: Автореф. канд. дисс. — Л., 1990.- 24 с.
3. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. / Н.П.Фетискин, В.В.Козлов, Г.М.Мануйлов - М., Изд-во Института Психотерапии. 2002. - 490 с.